

DOI: 10.33663/1563-3349-2023-34-216-226

УДК 321.11; 341.21; 342.15(477)

Л. В. ХУДОЯР,

кандидат юридичних наук*

ORCID: 0000-0003-2386-1869

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНО-ДЕРЖАВНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

У статті зроблено спробу розглянути один із важливих аспектів процесу суверенізації українського народу – правові засади, які заклали основи національної суверенної державності та міжнародної правосуб'єктності України. Висвітлюється юридичне утвердження суверенітету на різних історичних етапах процесу реалізації права українського народу на самовизначення в українських державних утвореннях козацької доби, періоду Української революції 1917–1921 рр. та часів радянського режиму.

Ключові слова: Україна, суверенізація народу, національно-державне самовизначення, право народу на самовизначення, суверенітет, козацько-гетьманська доба, УНР, Директорія, ЗУНР, Українська РСР, юридикація суверенітету України, нормативно-правова складова, історичне значення.

Khudoiar Lesia. The normative and legal component of the national-state self-determination of the Ukrainian people

The article constitutes an initial attempt consider one of the important aspects of the process of the sovereignty of the Ukrainian people - the ascending legal principles that laid the foundations of national sovereign statehood and international legal personality of Ukraine. The legal assertion of sovereignty at various historical stages of the process of realizing the Ukrainian people's right to self-determination in Ukrainian state entities of the Cossack era, the period of the Ukrainian revolution of 1917–1921, and the Soviet regime is highlighted.

Key words: Ukraine, people's sovereignty, nation-state self-determination, people's right to self-determination, sovereignty, Cossack-Hetman era, UNR, Directory, ZUNR, Ukrainian SSR, juridification of Ukraine's sovereignty, normative and legal component, historical significance.

Актуальність теми. В умовах наявної загрози знищення держави Україна з боку РФ й заперечення російською пропагандою існування української держави й українського народу важливого значення набуває висвітлення юридичної складової процесу національно-державного самовизначення українського народу. Актуальним для подальшого поступу та розвитку

* **Khudoiar Lesia**, Candidate of Juridical Sciences (Ph. D.)

України має дослідження витоків і правових засад, що заклали основи установчої влади народу як джерела, носія і суверенного суб'єкта влади.

Огляд літератури. Проблематиці дослідження національно-державного самовизначення українського народу присвятили численні праці вітчизняні та зарубіжні вчені різних часів, зокрема, Б. М. Бабій, Я. В. Верменич, В. П. Горбатенко, Н. Д. Городня, М. С. Грушевський, О. Р. Дашковська, С. С. Дністрянський, О. О. Ейхельман, Л. Г. Іванова, М. С. Кармазіна, Г. В. Касьянов, В. М. Корецький, Г. О. Корольов, С. В. Кульчицький, І. А. Куян, І. С. Лісна, І. П. Лисяк-Рудницький, О. М. Мироненко, П. О. Недбайло, А. А. Омарова, М. І. Палієнко, Н. М. Пархоменко, С. І. Пирожков, А. Й. Присяжнюк, І. О. Рафальський, О. П. Реєнт, О. О. Скрипнюк, О. В. Скрипнюк, І. Б. Усенко, Н. В. Хамітов, J. Armstrong та ін. Проте спеціально проблема нормативно-правової складової національного-державного самовизначення українського народу, наскільки нам відомо, до цього часу комплексно не досліджувалася. Різні теоретичні та ідеологічні підходи дослідників щодо оцінки наявності та практичної реалізації нормативно-правової складової національного-державного самовизначення українського народу вимагають докладнішого вивчення цієї проблеми.

Постановка проблеми дослідження. Процес суверенізації народу розуміється як поетапне набуття національно-державного самовизначення (процес і наслідок вибору власної програми культурного, соціально-економічного та політичного самоздійснювання, яке передбачає вільне волевиявлення з приводу даного вибору, невіддільне право на вільне облаштування свого громадського, політичного життя й своєї держави, визначення форми правління), самоутвердження і духовне зростання, самовираження (побут, культура, мова, світогляд та спосіб мислення), самовладність (суверенна воля народу, який є носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні). Процес суверенізації народу тісно пов'язаний з процесом державотворення й законодавчим закріпленням механізмів реалізації й захисту суверенної волі і права народу (нації) визначати форму свого державного існування.

Метою дослідження є спроба висвітлити один із визначальних аспектів процесу національно-державного самовизначення українського народу – юридичне оформлення суверенітету України в різні історичні періоди.

Виклад основного матеріалу. Початок процесу суверенізації українського народу та формування суверенної української національної держави багато у чому зумовлений виникненням та формуванням козацтва. Козацтво відіграло визначну роль у справі збереження українського етносу та державності. У період козацько-гетьманської доби завершився перший етап процесу суверенізації українського народу. Зокрема, відбулося самовизначення, самоутвердження і духовне зростання, самовираження українського народу, що ознаменувалося початком розвитку української літературної мови; створенням братських шкіл, Острозької академії, Києво-Могилянського колегіуму (академії з 1658 р.); становленням української науки, зокрема філософії й

зачатків юриспруденції; започаткуванням капіталістичного укладу та створенням власної економічної й податкової системи; створенням власної армії, системи адміністративно-територіального поділу та центральних і місцевих органів державної влади, судових органів тощо.

Найбільших успіхів у справі українського державотворення досягнуто в ході Національно-визвольної війни 1648–1657 рр. під проводом Богдана Хмельницького, коли відбулося формування та юридичне оформлення інституцій української козацької держави. Зокрема, визнання урядом Речі Посполитої незалежної української держави у межах Київського, Чернігівського і Брацлавського воєводств (Волинь і Поділля залишалося у складі Речі Посполитої), закріплене в Зборівському договорі 1649 р.¹, укладеному між польським королем Яном II Казимиром Ваза та кримським ханом Іслам-Гіреєм III, котрий офіційно представляв інтереси гетьмана Богдана Хмельницького і Війська Запорозького. Незалежність козацької держави була визнана також Гадяцькою угодою 1658 р. між гетьманом України Іваном Виговським і польським урядом, укладеною у вересні 1658 р. у м. Гадячі (тепер Полтавська обл.)².

Також українські державні утворення козацько-гетьманської доби були визнані суб'єктами міжнародного права низкою менш відомих договорів. Це договори Війська Запорозького з Річчю Посполитою: Замостьське перемир'я 1648 р., Білоцерківський мирний договір 1651 р., Жванецька мирова угода 1653 р., Слободищенський (або Чуднівський) договір 1660 р., Підгаєцька угода 1667 р. Зовсім маловідомими для широкого загалу є міжнародні договори Гетьманщини з іншими країнами: Раднотський договір 1656 р.; Корсунський договір зі Швецією 1657 р.; Корсунський договір з Туреччиною 1699 р.; Гетьмансько-Шведський договір 1708 р.; Покірний меморіал Запорозького війська до святого королівського маєстату Швеції 1709 р.; Кайрський договір з Кримським ханством 1711 р.; Акт султана Мехмеда IV 1699 р. про надання території Поділля статусу Кам'янецького еялету, або Подільського еялету чи Кам'янецького (Подільського) пашалика – провінції Османської імперії (існувала на території Поділля з 1672 до 1699 як рокуеялет санджак). Це й договори Запорозької Січі: з Кримським ханством – договір з Шагін-Гіреєм 1624 р. та з Кримським ханством 1734–1775 рр.; з Річчю Посполитою: Вільшанська угода 1617 р., Роставицька угода П. Сагайдачного 1619 р., Куруківський договір 1625 р., Переяславська угода 1630 р.; з Московською державою: Лубенський договір 1734 р.; з Османською Імперією: Султанський акт 1778 р. про прийняття Задунайської Січі тощо. Окремі питання правового статусу Війська Запорозького Низового регулювалися також Ординацією і Реєстром Війська Запорозького 1638 р., Реєстром Війська Запорозького 1649 р.

Водночас несформованість політичної еліти, яка не спромоглася об'єднати й виробити власної програми політичного й соціально-економічного розвитку українського народу, її розірваність у межах різних українських

державних утворень та земель, заселених автохтонним населенням України, призвела до втрати політичної й економічної автономії. Зокрема, в процесі реформи, розпочатої 1764 р. Катериною II, скасована адміністративно-територіальна автономія Гетьманщини, яку через рік реформували в Малоросійську губернію.

Утім, як зазначає І. Б. Усенко, доволі довго зберігалася автономія судоустрою України, реформування якого почалося після поширення на територію України «Установлення про управління губерніями» 1775 р. Проте 1796 р. було видано царський указ «Про відновлення в Малоросії правління і судопроводження відповідно до місцевих прав і давніх обрядів». Відмінності в судоустрої України були скасовані у 30-х рр. XIX ст. Залишалися чинними давні джерела права України. Магдебурзьке право було скасоване по всій Україні указом Миколи I лише у 1831 р. У Києві воно діяло до 1835 р. Дію Литовського статуту було скасовано лише у 1840–42 рр. після створення «Зводу законів Російської імперії». Загальноімперське законодавство впроваджувалося поетапно, зберігалися деякі спеціальні правові норми для Чернігівської й Полтавської губерній³.

Наступний етап процесу суверенізації українського народу розпочався з «Весни народів» 1848 р., коли в українській політико-правовій думці й серед українського населення Західної і Східної України набула розвитку та поширення ідея відтворення суверенної соборної української держави через об'єднання етнічних українських земель, що перебували в складі Австрії, Угорщини та Росії. Поштовхом стали революційні події 1848–1861 рр. в Австрійській імперії, в ході яких відбулося становлення австрійського революційного конституціоналізму. Згодом настала можливість завершити процес національно-державного самовизначення українського народу на теренах Австро-Угорщини через утворення власної суверенної держави – Західноукраїнської Народної Республіки.

Зокрема, С. С. Дністрянський у висновках до статті «Самовизначення народів», надрукованій у газеті «Воля» 19 листопада 1919 р., наголошував, що український народ має право на самовизначення, як і усі інші європейські народи. Це право є не лише теоретичним, оскільки український народ реалізував його шляхом тяжкої боротьби не лише під час загальної європейської війни, а й на території Східної Галичини, де боровся за самостійність ЗУНР, а згодом Західної Облaсті Української Народної Республіки, та відстоює його ще тепер у кривавій боротьбі проти російських наїздів на території Наддніпрянської України. Право народного самовизначення прислугує йому в усіх областях своєї національної території. «Український народ заявив виразно через своїх народних заступників, що бажає собі злуки всіх українських земель і що бажає творити одну самостійну українську республіку. В таких рамках нема й місця для яких-небудь плебісцитів, так як не може бути сумніву, що Східна Галичина належить до української національної території»⁴.

Утвердження права українського народу на національно-державне самовизначення на українських етнічних територіях в складі Австро-Угорщини відобразилося в низці нормативно-правових актів, які закріплювали політичну, територіальну, культурну, мовну самостійність української нації та повноту суверенних прав у зазначених сферах її соціального життя. Зокрема, це – рішення всенародного віче, скликане 19 жовтня 1918 р. за ініціативи УНРади на площі святого Юра у Львові, де було урочисто проголошено українську державу на землях Австро-Угорщини; акт передачі у ніч із 1 на 2 листопада 1918 р. австро-угорським намісником Галичини графом К. фон Гуйном всієї повноти влади своєму заступникові В. Децикевичу, який у законний спосіб делегував усі владні повноваження Українській Національній Раді, легітимуючи тим самим як її саму, так і українську державу, відповідно до канонів внутрішньодержавного і міжнародного права⁵; конституція ЗУНР від 13 листопада 1918 р., «Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель бувшої Австро-Угорської монархії», в арт. 1 якого зазначалося: «Держава проголошена на підставі права на самоозначення народів Українською Національною Радою у Львові дня 18 жовтня 1918 року, обнімаючи весь простір бувшої австро-угорської монархії, заселений переважно Українцями, має назву Західно-Українська Народня Республіка»⁶.

На Наддніпрянській Україні цей етап розпочався наприкінці XIX ст. з початком створення українських політичних партій й завершився у період Української революції 1917–1921 рр. відбудовою національної державності.

Українська Центральна Рада (УЦР) протягом 14 місяців існування в ході революційних подій у Наддніпрянській Україні втілювала в життя право українського народу на самовизначення, керуючи національно-визвольним рухом й спираючись на розгалужену мережу Рад, які представляли інтереси фактично усіх прошарків і груп населення України⁷. Завдяки діяльності УЦР суверенізація українського народу ознаменувалася відтворенням власної самостійної держави на землях Наддніпрянської України. Державний суверенітет Української Народної Республіки часів Центральної Ради реалізувався шляхом діалектичного поєднання та взаємодоповнення права націй на самовизначення та принципу територіальної цілісності держави.

Правову основу національно-державного самовизначення українського народу на теренах колишньої Російської імперії склала значна кількість нормативних актів, що регулювали діяльність у політичній, правовій, соціально-економічній, військовій, духовній національно-культурній та у міжнародній сферах⁸. Варто навести зміст найважливіших з них.

Ухвала III Універсалу УЦР від 7 (20) листопада 1917 р. ознаменувала відродження української державності. Сувереном демократичної держави виступав народ, що відображено у її назві – Українська Народна Республіка. Цю настанову конкретизовано у IV універсалі УЦР, датованому 9 січня 1918 р., де зазначалося: «Однині Українська Народня Республіка стає самостійною, ні від кого не залежною, вільною, суверенною державою україн-

ського народу». Влада в ній буде належати тільки народові України, від імені якого, до скликання Українських Установчих зборів, правитиме УЦР та її виконавчий орган – Рада Народних Міністрів⁹.

У Конституції УНР проголошувалося: «Суверенне право в Українській Народній Республіці належить народові України, цеб-то громадянам УНР всім разом (ст. 2). Це своє суверенне право народ здійснює через Всенародні Збори України (ст. 3)»¹⁰.

Комплексне поєднання історичних, етнологічних, антропологічних, соціокультурних чинників дозволили завершити процес суверенізації українського народу проголошенням Соборної Української Держави. Політико-правове об'єднання УНР та ЗУНР в одну Українську державу закріплене 3 січня 1919 р. у рішенні Української національної ради ЗУНР, у «передвступному» договорі між ЗУНР і УНР, в ухвалі про злуку українських держав, в Універсалі Директорії УНР про Злуку УНР та ЗУНР від 22 січня 1919 р. та Універсалом Конгресу трудового народу Української Народної Республіки від 28 січня 1919 р.¹¹

Тодішнє трактування змісту принципу самовизначення народів (націй), викладене у «Чотирнадцяти пунктах» Вудро Вільсона, підтримали і розвинули в працях українські правознавці. Зокрема, О. Ейхельман назвав його не теоретично-гуманітарною догмою, а основою дійсної політичної практики. Цей принцип, на переконання О. Ейхельмана, є обов'язковим для впровадження тими народами, які «...мають достатні і відповідні територіальні, етнографічні та громадськополітичні й культурні умови, щоб творити свою власну, національну самостійну державу»¹². Українська нація, за твердженням О. Ейхельмана, цілковито відповідає задекларованим критеріям.

Утім, теоретичні обґрунтування принципу самовизначення народів не знайшли втілення у політико-правовій практиці Гетьманату П. Скоропадського, а також Директорії УНР.

Зокрема, на Державній нараді, яка відбулася 12–14 грудня 1918 р. у Вінниці й де були присутні лідери Директорії та представники українських політичних партій, перемогли прихильники так званого трудового принципу, відповідно до якого право управління та порядкування «краєм» мало належати тільки тим «класам, які суть основою громадського життя, які творять матеріальні та духовні цінності», тобто «лише класам працюючим – робітництву й селянству». Усі інші «класи», як «нетрудові й експлуататорські», не мали права голосу в управлінні державою¹³.

Фактично трудовий принцип, закріплений і конкретизований у Декларації Української Директорії від 26 грудня 1918 року¹⁴, виявився, на нашу думку, нежиттєздатним через еклектичне поєднання несумісних принципів соціалістичної ідеології – класового й інтернаціонального та ліберальної ідеології – суспільного консенсусу й формування національної ідентичності. Водночас протягом 1917–1919 рр. більшовики тричі утверджували свою владу в Україні, створюючи власні державні структури. У процесі конститу-

ційного оформлення УСРР відповідно до комуністичної ідеології джерелом і носієм суверенітету мала виступати не етнічна спільнота – народ, а лише працюючі класи – робітництво і селянство.

Пророчим виявилось передбачення М. Грушевського, який на початку 1918 р. писав, що «в сій погоні за утікачем з московської неволі – «хохлою», в запалі боротьби з ним, большевистські поводири без церемонії викинули старі гасла «права самовизначення народів аж до повного відділення» й перешлилися в «федералістів», дуже оригінальних «федералістів», які своїм завданням поставили «об'єднання демократії», великоросійської й української, і, очевидно, – всякої іншої з колишньої Російської імперії»¹⁵.

У Конституції УСРР від 14 березня 1919 р. носієм суверенітету визначався не увесь народ України, а лише його повноправна частина – «трудящі й експлуатовані маси пролетаріату й найбіднішого селянства» (ст. 1 і 22 Конституції). Тобто закріплювався не принцип національного самовизначення народів, а класовий принцип і пролетарський інтернаціоналізм, як основа державної моделі УСРР та майбутньої єдиної соціалістичної держави.

Утім, для більшовицького керівництва УСРР суверенітет України не втратив політико-правової цінності й залишався важливою характеристикою держави, що знайшло відбиття у ст. 6 Конституції УСРР про предмети видавання Центральної Радянської Влади на Україні. Водночас положення ст. 4 Конституції, як видається, закріплювали програму перетворення незалежної самостійної української держави на «частину Єдиної Міжнародної Соціалістичної Республіки, як тільки створяться умови для її виникнення».

Надалі втрата УСРР засобів реалізації державного суверенітету була відображена в ряді нормативних актів РСФРР та УСРР. Зокрема, 28 травня 1919 р. РНК приймає ухвалу про визнання наркомів РСФРР союзними наркомом, а наркомів України – «їх обласними уповноваженими». 11 вересня 1919 р. в умовах денікінської окупації України Політбюро ЦК РКП(б) за участю В. Леніна розглянуло «Питання про український уряд» і ухвалило «ліквідувати весь урядовий апарат, зберігаючи існування уряду номінально». 21 вересня ЦК РКП(б) затвердило це рішення й визначило: «Весь урядовий апарат УСРР ліквідується. Від імені уряду виступає, коли потрібно, Раковський, який переїздить до Москви і зберігає лише невеликий секретаріат з українських справ»¹⁶.

Отже, як уявляється, саме зміна суб'єктності суверенітету визначила надалі форму відносин між УСРР і РСФРР. 25 травня 1920 р. IV Всеукраїнський з'їзд рад у резолюції «Про державні відносини між РСФРР і УСРР» постановив: що УРСР, зберігаючи свою самостійну державну Конституцію, є членом Всеросійської Соціалістичної Радянської Федеративної Республіки, об'єднаною спільністю політичного та соціального ладу, спільністю боротьби в минулому проти царя, поміщиків і капіталістів та спільною боротьбою за своє існування. ... IV Всеукраїнський з'їзд Рад, підтверджуючи угоду між Центральними виконавчими комітетами УРСР та РРФСР про об'єднання комісаріатів військо-

вого, фінансового, залізничного, народного господарства, пошт та телеграфів та праці, доручає майбутньому Центральному Виконавчому Комітету вести й надалі ту саму політику найтіснішого зближення. ... Будь-які спроби розірвати або послабити зв'язок з Радянською Великою Росією та з іншими народами та республіками, що входять до складу РРФСР, будь-яке націоналістичне та шовіністичне цюкування з метою роз'єднання робітників і селянських мас є, по суті, контрреволюційними та спрямованими проти свободи та незалежності робітників та селян України. IV Всеукраїнський з'їзд Рад застерігає робітників та селян проти зрадницького гасла «Української народної республіки», яке є лише прикриттям для підпорядкування України міжнародному капіталу та українській шовіністичній буржуазії¹⁷.

Слід наголосити, що й після створення СРСР союзні республіки, в т. ч. й Україна, формально зберегли статус суб'єкта міжнародного права. Зокрема, в першій редакції Конституції СРСР, затвердженій 31 січня 1924 р. постановою II з'їзду Рад СРСР, зазначалося: «Суверенітет союзних республік обмежений лише в межах, вказаних у цій Конституції, і лише з предметів, віднесених до компетенції Союзу. Поза цими межами кожна союзна республіка здійснює свою державну владу самостійно. Союз СРСР охороняє право вільного виходу з Союзу (гл. 2 ст. 3). За кожною з союзних республік зберігається право вільного виходу з Союзу» (гл. 2, ст. 4).

Однак зазначене в Конституції «обмеження прав союзних республік» виявилось доволі суттєвим. Відповідно до ст. 1 Конституції СРСР УСРР втратила можливість реалізації владних повноважень українського народу і держави в найважливіших сферах життя суспільства.

Зауважимо, що попри закріплення в конституціях СРСР і союзних республік права вільного виходу з СРСР, законодавством СРСР не передбачалося механізмів його реалізації¹⁸, що до певної міри підтверджувало суто формальне ставлення до цього права. Утім, ця «спляча норма» стала цілком реальною у 1990-х роках.

Після Другої світової війни юридичне закріплення права народів (націй) на самовизначення в міжнародно-правових актах відбулося з прийняттям Статуту ООН, у п. 2 ст. 1 якого зазначалося: «Розвивати дружні відносини між націями на основі дотримання принципу рівноправності та самовизначення народів, а також вживати інших відповідних заходів для зміцнення загального миру». Це право набуло подальшого розвитку у багатьох міжнародно-правових документах.

Українська РСР, яка визнавалася суб'єктом міжнародного права, була однією з держав – засновниць ООН і мала в ООН власне представництво на рівні незалежної країни, що, як уявляється, фактично лише слугувало розширенню впливу СРСР в ООН. Утім, членство в ООН і наявність власного міністерства закордонних справ було для України впливовим міжнародним засобом донесення світовій громадськості відомостей про Україну, її самобутність та національну автентичність.

Наприкінці ХХ ст. розпочався новий етап процесу суверенізації українського народу – відтворення незалежності й самостійності української держави, закріплених у положеннях Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. Тобто українським народом була реалізована самовладність – суверенна воля народу, який є носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні.

Висновки. У процесі національно-державного самовизначення українського народу, який тривав протягом п'яти століть, вважаємо, можна визначити чотири етапи суверенізації української державності: часи Національно-визвольної війни 1648–1657 рр. – «Весни народів» 1848 р. – Української революції 1917–1921 рр. – відтворення незалежності й самостійності України у 1990–1991 рр. Цей процес набув відображення в масиві нормативно-правових актів – відносно самостійній інтегрованій конструкції, яка через інформаційно-регулятивний вплив надала теоретичної й практичної юридичної значущості національно-державному самовизначенню українського народу. Аналіз цього масиву правових актів дав змогу визначити суттєвий вплив концепції суб'єктності суверенітету на легітимацию та реалізацію саме власних національних інтересів українського народу на міжнародній арені та на внутрішні процеси національно-державного розвитку. Як уявляється, об'єктивній оцінці загроз національно-державному розвитку України й окресленню його перспектив мають сприяти подальші дослідження цієї проблематики, що нададуть можливість охарактеризувати чинники впливу на трансформацію змісту концепції національно-державного самовизначення українського народу та її конституційне оформлення й реалізацію.

1. Текст Зборівської угоди (Декларація ласки його королівської милості, даної Війську Запорозькому на пункти прохання). Акты, относящиеся къ истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археографическою комиссією. Т. III. С-Петербург, 1861. С. 415–416. 2. Гадяцька унія 1658 року. Київ, 2008. С. 11–30. 3. Усенко І. Б. Автономія України 17–18 ст. Юридична енциклопедія. Том 1. А–Г. Київ, 1998. С. 27. 4. Дністрянський С. С. Самовизначення народів. URL: <https://zbruc.eu/node/93744> 5. Реєнт О., Величкий В. Державотворчі процеси на західноукраїнських землях крізь призму національно-демократичної революції 1914–1923 рр. Український історичний журнал. 2019. № 1. С. 172. 6. Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель бувшої Австро-Угорської монархії, ухвалений Українською Національною Радою на засіданні дня 13 листопада 1918 р. Західно-Українська Народна республіка 1918–1923. Документи і матеріали. Том. 2. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2003. С. 5–6. 7. Мироненко О. М. Світоч української державності. Політико-правовий аналіз діяльності Центральної Ради. Київ, 1995. С. 299, 327. 8. Див.: Гай-Нижник П. П. УНР і ЗУНР: становлення органів влади і національне державотворення (1917–1920). Київ: ШЕК, 2010. 304 с.; Архів Української Народної Республіки. Міністерство закордонних справ. Дипломатичні документи від Версальського до Ризького мирних договорів (1919–1921). Київ: Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, 2016. 796 с. 9. Вісник Ради Народних Міністрів Української Народної Республіки. 1917. № 3. 13 січня. 10. Конституційні

акти України. 1917–1920. *Невідомі конституції України*. Київ: Філософська і соціологічна думка, 1992. С. 73. **11.** Усенко І. Б. Акт соборності 1919 року: спроба юридичного аналізу. *Західно-Українська Народна Республіка та її місце в історії українського державотворення (до 100-річчя проголошення): збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції* (Львів, 1 листопада 2018 р.) / І. Й. Бойко (голова редколегії), А. В. Кольбенко (відп. секр.). Львів, 2018. С. 40–46. **12.** Конституційні акти України. 1917–1920... С. 152. **13.** Гай-Нижник П. П. Пошук державної моделі УНР: ідея та крах «трудового принципу» (грудень 1918 – липень 1919). *Український історичний журнал*. 2016. № 1. С. 79–83. **14.** Конституційні акти України. 1917–1920... С. 100–104. **15.** Грушевський М. С. На порозі Нової України: Гадки і мрії. *Твори: у 50 т. Т. 4. Кн. 1.* Львів: Світ, 2007. С. 225–266. **16.** Гай-Нижник П. П. УНР і ЗУНР: становлення органів влади і національне державотворення (1917–1920)... С. 276–277. **17.** Образование СССР. *Сборник документов 1917–1924 гг.* Москва; Ленинград: Изд-во АН СССР в Москве, 1949. С. 151–153. **18.** Волошина Ю. В. Право української нації на самовизначення (теоретико-правовий аспект). *Юридичний вісник*. 2012. № 3(24). С. 34.

References

1. Tekst Zborivskoi uhody (Deklaratsiia lasky yoho korolivskoi mylosti, danoi Viisku Zaporozkomu na punkty prokhannia). *Akty, otnosiashchiesia k ystoriy Yuzhnoi y Zapadnoi Rossii, sobrannyye y yzdannyye Arkheohraficheskoiu kommissiei*. Т. III. SPB, 1861. С. 415–416 [ukr.]. **2.** Hadiatska uniiia 1658 roku. Kyiv, 2008. С. 11–30 [ukr.]. **3.** Usenko I. B. Avtonomiia Ukrainy 17–18 st. *Yurydychna entsyklopediia*. Tom 1. A–H. Kyiv, 1998. С. 27 [ukr.]. **4.** Dnistrianskyi S. S. Samovyznachennia narodiv. URL: <https://zbruc.eu/node/93744> [ukr.]. **5.** Reient O., Velykochii V. Derzhavotvorchi protsesy na zakhidnoukrainskykh zemliakh kriz pryizmu natsionalno-demokratychnoi revoliutsii 1914–1923 rr. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. 2019. № 1. С. 172 [ukr.]. **6.** Tymchasovy osnovnyi zakon pro derzhavnu samostiinist ukrainskykh zemel buvshoi Avstro-Uhorskoï monarkhii, ukhvalenyi Ukrainskoiu Natsionalnoiu Radoiui na zasidanni dnia 13 lystopada 1918 r. *Zakhidno-Ukrainska Narodna respublika 1918–1923. Dokumenty i materialy*. Tom. 2. Ivano-Frankivsk: Lileia-NV, 2003. С. 5–6 [ukr.]. **7.** Myronenko O. M. Svitoch ukrainskoi derzhavnosti. Polityko-pravovyi analiz diialnosti Tsentralnoi Rady. Kyiv, 1995. С. 299, 327 [ukr.]. **8.** Dyv.: Hai-Nyzhnyk P. P. UNR i ZUNR: stanovlennia orhaniv vlady i natsionalne derzhavotvorennia (1917 – 1920). Kyiv: Shchek, 2010. 304 s. [ukr.]; Arkhiv Ukrainskoi Narodnoi Respubliky. Ministerstvo zakordonnykh sprav. *Dyplomatychni dokumenty vid Versalskoho do Ryzkoho myrnykh dohovoriv (1919–1921)*. Kyiv: In-t ukr. arkhieohrafii ta dzhereloznavstva im. M. S. Hrushevskoho, 2016. 796 s. [ukr.]. **9.** *Visnyk Rady Narodnykh Ministriv Ukrainskoi Narodnoi Respubliky*. 1917. № 3. 13 sichnia [ukr.]. **10.** Konstytutsiini akty Ukrainy. 1917–1920. *Nevidomi konstytutsii Ukrainy*. Kyiv: Filososfska i sotsiolohichna dumka, 1992. С. 73 [ukr.]. **11.** Usenko I. B. Akt sobornosti 1919 roku: sprobа yurydychnoho analizu. *Zakhidno-Ukrainska Narodna Respublika ta yii mistse v istorii ukrainskoho derzhavotvorennia (do 100-richchia proholoshennia): zbirnyk materialiv Vseukrainskoi naukovoï konferentsii (m. Lviv, 1 lystopada 2018 r.) / I. Y. Boiko (holova redkolehii), A. V. Kolbenko (vidp. secr.)*. Lviv, 2018. С. 40–46 [ukr.]. **12.** Konstytutsiini akty Ukrainy. 1917–1920... С. 152 [ukr.]. **13.** Hai-Nyzhnyk P. P. Poshuk derzhavnoi modeli UNR: ideia ta krakh «trudovoho pryntsypu» (hruden 1918 – lypen 1919). *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. 2016. № 1. С. 79–83 [ukr.]. **14.** Konstytutsiini akty Ukrainy. 1917–1920... С. 100–104 [ukr.]. **15.** Hrushevskiy M. S. Na porozii Novoi Ukrainy: Hadky i mrii. *Tvory: u 50 t. Т. 4. Кн. 1.* Lviv: Svit, 2007. С. 225–266 [ukr.]. **16.** Hai-Nyzhnyk P. P. UNR i ZUNR: stanovlennia

orhaniv vldy i natsionalne derzhavotvorennia (1917–1920)... S. 276–277 [ukr.]. 17. Obrazovanye SSSR. Sbornyk dokumentov 1917–1924 hh. Moskva; Lenynhrad: Yzd-vo AN SSSR v Moskve, 1949. S. 151–153 [rus.]. 18. Voloshyna Yu. V. Pravo ukrainskoi natsii na samovyznachennia (teoretyko-pravovyi aspekt). *Yurydychnyi visnyk*. 2012. № 3(24). S. 34 [ukr.].

Khudoiar Lesia. The normative and legal component of the national-state self-determination of the Ukrainian people

It is relevant for the further progress and development of Ukraine to study the ascending legal foundations that laid the foundations of the constituent power of the people as the source, bearer and sovereign subject of power.

The first stage of the Ukrainian people's sovereignty process was completed during the National Liberation War of 1648–1657 with the formation and legalization of the institutions of the Ukrainian Cossack state, which was recognized as a subject of international relations. The next stage of the sovereignty of the Ukrainian people, as a social subject of Ukrainian state-building, began in Western Ukrainian lands with the "Spring of Nations" in 1848 and ended with the formation of its own sovereign state - the Western Ukrainian People's Republic. In Trans-Dnieper Ukraine, this stage began at the end of the 19th century. and ended in the period of the Ukrainian national liberation struggle of 1917–1921 with the restoration of national statehood. The state sovereignty of the Ukrainian People's Republic was realized through a dialectical combination of the right of nations to self-determination and the principle of territorial integrity of the state. After the announcement by the Russian Soviet party leadership of the date of formation of the USSR on December 30, 1922, the Ukrainian SSR actually lost the opportunity to exercise the sovereign rights of the Ukrainian people and the state. During the dismantling of the Union of the SSR, the Ukrainian people used the right to self-determination, which is enshrined in the provisions of the Declaration on State Sovereignty of Ukraine dated July 16, 1990.

A detailed analysis of legal acts that regulated the issues of external and internal sovereignty and legal personality of the Ukrainian people (nation) and the state in different historical periods will make it possible to objectively assess the formality and reality of Ukraine's sovereignty in different historical periods.

Key words: *Ukraine, people's sovereignty, nation-state self-determination, people's right to self-determination, sovereignty, Cossack-Hetman era, UNR, Directory, ZUNR, Ukrainian SSR, juridification of Ukraine's sovereignty, normative and legal component, historical significance.*